

דָם לַמַעַן צַדֵק

בְּנוֹבֵלָה שֶׁל פֶּן קֵלִיסֵט

רַחֵל פֶּסְטֵרְנֵק

ואמר לו: אתה "בן-אדם איום מטורף ותמהוני". לאחר השתלשלות מעשים מרתקת, בסופו של דבר, הצדק, לכאורה, ניצח: קולהאז נערף על בימה נישאה, ולידה עומדים שני סוסי, מפוטמים כדבעי ומבהיקי עור. העם שסבל מתגרת ידו ביכה אותו ושני יתומיו הועלו למעמד אבירות.

קלייסט, אמן התיאור וחרף הביטוי, מתאר בנובלה זו השתלשלות עניינים בלתי אפשרית, אך מרתקת, שממחישה את עצמתו של ביקוש הצדק המוחלט, תוך כדי תיאור המחירים הכרוכים בו. למעשה, סיפור העלילה נסב סביב השגת הצדק באמצעים של שוד ורצח. המושגים: "צדק", "דין צדק" ו"ענישה" חוזרים ונשנים במהלך העלילה תוך הצגת מעשים נבזים והתעללות – עשיית אי-צדק לרבים החפים מפשע, למען השגת הצדק הפרטי.

מעניין לראות כיצד קלייסט מציג את רעיונותיו תוך שימוש בתיאורים מוחלטים ולעתים מוקצנים, של "טוב ורע". דמות הגיבור טרם המעשה מתוארת כטובה ומושלמת "אזרח מופת", "שוחר צדק". מעשה העוולה שנגרם לקולהאז הוא רע ביותר: "ואולם מה גדלה השתוממותו כראותו תחת שני שחוריו החלקים והמפוטמים זוג סוסים צנומים ומיוגעים, עצמות ששופו שאפשר לתלות בהן חפצים כבאנקולים.. צלמה ודמותה של הדלות בממלכת החיות" (עמ' 35). אף מעשיו של קולהאז למען הצדק מתוארים כרעים ביותר: "והעלה בשלישית את העיר באש...ביצע באמנות את מעשה התבערה האיום... השחיתה האש ואכלה את כל סביביה, עד כי בפחות משלוש שעות הפכו ארבעים ושניים בתים, שתי כנסיות, מנזרים אחדים ובתי-ספר ובית שר המחוז עצמו לעיים ותלי אפר." (עמ' 67). לבסוף, העונש שקולהאז קיבל: "נכרת ראשו בגרון התליין" (עמ' 151).

האם דרכו של קולהאז להשגת הצדק נאותה, ראויה וצודקת? האם המטרה, נעלה ככל שתהיה – השגת צדק לגבי עוול שאינו מוטל בספק, מקדשת את האמצעים – הרס משפחה, מות האישה, שוד ורצח של חפים מפשע? קלייסט, לטעמי, מנסה לומר לנו את דעתו באמצעות קולו של מרטיין לותר שאמר לקולהאז: "האם לא היית מיטיב לעשות אילו סלחת ליונקר למען גואלך ואחזת בסוסים ברסנם, מדולדלים ומיוגעים כאשר הם, ורכבת עליהם והובלת אותם לאורוותך כדי לפטמם?" (עמ' 79).

היינריך פון קלייסט, (1968), **שלוש נובלות**, תל-אביב: הוצאת עם-עובד, תרגם ישראל זרחי.

היינריך פון קלייסט (1777-1811), יונקר (אציל) פרוסי שלא נקלט בצבא, וגם המסגרת הפקידותית דחתה אותו, הפך לאחד מהסופרים והמחזאים הגדולים בשפה הגרמנית. הידועה ביצירותיו היא הנובלה "מיכאל קולהאז" שבה מתוארת הבעייתיות הכרוכה בביקוש אחר הצדק המוחלט.

זהו מעשה בסוחר סוסים אמיד שמסתבך בעניין רע וסופו שהוא משלח כל רסן. מיכאל קולהאז, גיבור המעשה, הוא סוחר סוסים שחי במחצית המאה השש-עשרה ועד לשנתו השלושים, עת אירע המעשה, הוחזק כאזרח מופת. הייתה לו אחוזה שבה התפרנס בנחת, יחד עם אשתו הצעירה ושני בניו שאותם חינך ליראת אלוהים. "לא היה איש בין שכניו שלא נהנה מחסדיו או מצדקתו" (עמ' 29). וזהו קיצור המעשה: קולהאז רכב עם עדר סוסים כדי למוכרו ביריד כלשהו, והוא מלווה בסייסים ובמשרתים. בדרך נתקל במחסום בלתי חוקי שהציב פלוני, יונקר תאב-בצע, על-מנת לגבות דמי מעבר. קולהאז השאיר לו שני סוסים כפיקדון מאחר שכסף מזומן לא היה לו, ועם הסוסים הותיר את אחד ממשרתיו. כשחזר מעסקיו, שהיו מוצלחים, מצא את סוסיו, הבריאים והיפים לשעבר, מזי-רעב וכחושים, מותשים מעבודה קשה ורעי מראה, והם מאוחסנים בתוך דיר-חזירים. את משרתו מצא חבול ממכות ורוטן על העושק שהתבצע שם.

מרגע זה, קולהאז פותח במסע להשגת הצדק. תחילה הוא פנה לרשויות – ערכאות המפקדות על כך אך ליונקר היו קשרים בתוך הממסד כך שהצדק לא הושג. אז החליט סוחר הסוסים, שכל ישותו התקוממה נגד העוול, למכור את רכושו, להפקיד את אשתו ואת שני בניו אצל קרובי-משפחה ולעשות דין לעצמו. בדיאלוג מרתק עם אשתו אליזבת המנסה להניא אותו מרצונו להרוס את משפחתו למען השגת צדקתו, היא אומרת: "עתה שוב אין לך צורך אלא בנשק ובסוסים, כל השאר יכול ליטול כל מי שרוצה... ובהמשך הוא עונה: "אם את מרגישה שמוכרחים לעשות לי צדק... העניקי לי אפוא גם את החופש הדרוש לי למען השיגו" (עמ' 55). כצפוי, אשתו לא הצליחה להניא אותו מתכניותיו ואכן, תוך כדי "מסע" זה להשגת הצדק, הוא איבד את רעייתו, שנחבלה בחזה מקת של כידון וגנחה דם עד שנפטרה.

קולהאז יצא למסע של שוד, הרס ושֶׁפָה תוך שהוא תובע צדק אגב פרסום כרוזים וגיוס אספסוף פרוע למחנהו. דרישתו היחידה הייתה שסוסיו יוחזרו לחזקתו כשהם במצב תקין כפי שהיו בעת שנלקחו כעירבון. במסגרת שיטוטיו האלימים נפגש סוחר הסוסים גם ברפורמטור מרטיין לותר, שגער בו תוך אי-הסכמה לדרכו